

B A

B. R. V.

805; 854^A

inv. 130; 131

B A

B. R. V.

880; 912

inv. 132; 133

ANIMADVERSIONES
IN
RECENSIONEM
HISTORIAE:

DE
ORIGINE VALACHORUM IN DACIA.

E
VALACHICO IN LATINUM
CONVERSAE.

B U D A E,
TYPIS REGIAE UNIVERSITATIS PESTINENSIS.

1 8 1 4.

B. R. V.

854 A

RECEIVED

LIBRARY

DE

LIBRARY OF THE

LIBRARY OF THE

LIBRARY

LIBRARY

LIBRARY

LIBRARY

LIBRARY

~~~~~ 130 (. .) 130 ~~~~~

Non est operae pretium multis hac in re prooemiari. Ego quidem auctorem *Recensionis* Historiae *de origine Valachorum in Dacia* propter suam eruditionem sincere collo: haud tamen aegre ferre debet, animadversiones super sua Recensione amore veritatis à me depromi. Ad rem itaque continuo descendamus.

Recensio, inquam, Litterariis Ephemeridibus Viennensibus N. 98. die 7. Decembris 1813. P. 1552—1563. divulgata acrem crasim factura in Historiam *de origine Valachorum in Dacia*, operâ Petri Májor de Ditsö-Szent Márton, Protopapae, et Regii Revisoris Librorum Budënsis concinnatam, mature in Praefatione dictae Historiae notat errorem, quem in secunda editione expungendum decernit.

Haec sunt verba Praefationis, in Latinum versa: *Propositum meum non est integram Historiam Valachorum contexere, nisi ea, quae potissimum ad originem illorum in Dacia pertinent, ex antiquis Scriptoribus ideo consignare, ut perspicientes Valachi illustrem stirpem, ex qua prognati sunt, omnes extimulentur ad imitandum suos proa-*

vos in honestate et modestia. Hucusque tenet exemplum, quod carpit D. Recensens.

Cum vero auctori, utpote bono civi, et ecclesiastico viro cordi sit illa apostolica doctrina, quam solícite semper populis inculcandam esse reor: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* ad Rom. cap. 13. v. 1. *Admonē illos principibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse.* ad Tit. cap. 3. v. 1. *Ideo necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Nemini quidquam debeatis: nisi ut invicem diligatis: qui enim diligit proximum, legem implevit.* ad Rom. cap. 13. v. 5. 8. secundum hanc, inquam, doctrinam auctor, interposita particulā *АДЕКЪ* (*ade, che*) explicat sequentia ad honestatem et modestiam pertinere, et unā exhortatur: *Erga suum Imperatorem Austriae sint fideles, erga Patriam pii, erga Dominos terrestres obsequentes, erga omnem proximum charitativi.* Cur haec verba in apostolica doctrina sensu contenta, et legi naturae conformia ex-mitti deberent in secunda editione, non video.

Porro ea confessio, quam D. Recensens ex praefatione appingit auctori: quod exterorum insectationes ipsum auctorem impulerint, ne ultra taceat, nusquam in brevissima auctoris praefatione invenitur. Sunt et alia ejusmodi pigmenta in Recensione, quibus D. Recen-

censentem suos lectores recreare voluisse, Recensionem cum Historia contendenti luculentum fiet.

Post interpretatam utcunque praefationem auctoris, pollicetur D. Recensens, se filum auctoris, et probarum seriem suis lectoribus adumbraturum; argumenta tamen auctoris pro suo commodo leviter tangit, solidiora omnino reticet.

Num. 1. valde laudat Recensens auctorem, quod materna Valachica lingua Historiam conscripserit, haud iniquam reddens rationem, quod quousque non omnes super omnibus in materna lingua scribere inceperint, nullus populus possit sibi culturam polliceri. Hujus tamen sancti sentimenti cito oblitus, Num. 3. praecipit, ut Valachi in lingua nota, hoc est, non Valachica scribant.

Dum Recensens Num. 4. declarat, Valachos nunc ut plurimum esse servientes, videtur ignorare conditionem Valachorum Moldaviae, et Valachiae Transalpinae, et non meminisse plurimorum nobilium Valachorum Magni Principatus Transsilvaniae, imo et Inclyti Regni Hungariae.

Auctor docuit ex Eutropio Latinam linguam a Latino Rege Latii fuisse correctam, in usum nempe litteratorum, manente antiqua lingua penes populum, hancve popularem linguam esse Valachicam. Serio quaerit D. Recensens, cur id fecisset Rex Latinus?

Pri-

Priusquam ad hanc interrogationem D, Recensentis respondeatur, haud importunum fuerit singularem Ioannis Valentini parochi Zyno - Várallyensis opinionem referre. Hic in suis lucubratís Opusculis in unum collectis Budae Typis Regiae Universitatis Hungariae anno 1808 impressis, quemadmodum prope omnes mortales inter Slavicas familias recenset, sic etiam Trojanos asserit fuisse Slavos. Pag. enim 334. sic ait: *Trojanos fuisse Slavos pares Getis, Thracibus ostendo sequenter. Graeci Trojanos vocitabant Barbaros. Ovid. E. 1. Heroidum. Ponitur ad patrios barbara praeda Deos. Et pag. 335. Graeci, inquit, Trojanos vocitabant Barbaros. Si Trojani processissent è gente Graecorum, aut Latinorum, vetusti Scriptores cum primis Ovidius priscarum historiarum peritissimus eos nomine exoso non compellissent. Et pag. 142. Hinc uberius, ait, disce in Asia nunquam Latini Sermonis usum fuisse, Trojanosque Slavicae originis celeberrimam orbis gloriam floruisse. Insuper pag. 152. ait: Profecto si Germanica, Slavica, Graeca lingua reciperent è latina voces radicales, fere in nihilum recideret latina. Imo eadem pag. hoc quoque adseverat Valentini; *Lingua Graeca, inquit, à Slavis non pauca mutuata est.**

Ad haec, Petrus Katancsich, de Istro cap. 7. num. 16. opinionem suam circa Slavicam

cam linguam sic declarat: *Si sermonis Slavi naturam scruteris, quiddam in ea divini non observare non potes.*

His praemissis, ad percontationem Recensentis, cur Latinus Rex Latii correxisset Latinam linguam? Candide fateor, me ignorare causam, cum longe major temporis distantia intercedat me inter et Regem Latinum, quam inter eundem, et Eutropium, cujus propter hanc ipsam distantiam non admittit Recensens auctoritatem, ac aliud praeterea sit cujuspiam innotescere factum, aliud intentionem, sive causam. Potest tamen quispiam Slavus Joanni Valentini, et Petro Katancsich addictus promte respondere: Latinum Regem Latii ad gratificandum Slavis, hoc est Æneae et reliquis Trojanis victoribus, imitari voluisse Slavicam linguam, tum ad participandum de eo *divino*, quod certissime, sibi videtur Katancsich, deprehendisse, in Slavicam linguam inesse, hacve ratione inductum Latinum Regem ad mutandam, et corrigendam linguam Latinam.

Exemplo Joannis Valentini, cum in lingua Serbica non modo aliarum diversarum nationum, sed etiam Turcarum plurima vocabula inveniantur, posset quispiam Serbus adserere, Turcas quoque multa ex Serbica dialecto mutuatos fuisse vocabula. Quam sit lingua Serbica commixta, et ex variis, diversisque linguis coalita, ex sequentibus verbis erudi-

ditissimi Rascianorum Pauli Kengelatz Archimandritae Sancti Georgii, in Praefatione operis *Estestvoslovie* nuncupati, ac Budaë anno 1811 typis editi contentis quisque discere potest:

АЩЕ ТАКѢ КНИГИ ПИСАТИ БУДЕМЪ, ТАКѢЖЕ НѢЦЫИ
НЫНѢШНАГѢ ВѢКА КНИЖНИЦЫ НИЖЕ СЛАВЯНСКИ,
НИЖЕ СЕРБСКИ, НО ТАКѢ ДА РЕКЪ: СЛАВЯНО - СЕР-
БО - НѢМЕЦКО - МАДЪАРО - ТУРКО - ЦЫГАНСКИ.

Id est Latine: *Si ita libros scriberem quemadmodum nonnulli hujus aevi Scriptores neque Slavice, neque Serbice, sed ita potius dicant: Slaveno-Serbo-Germanico-Hungarico-Turcico-Zingarice.* Addi oportebat etiam Italicam linguam, ex qua multa certo vocabula in lingua Serbica deprehenduntur, ut taceam alias linguas Europaeas, ex quibus complura in suam dialectum adoptarunt Serbi. Vix certo hodie datur lingua in Europa aequae commixta ac Serbica. Hinc justa est expositulatio praelaudati Archimandritae contra eos Scriptores Serbos, qui sua scripta *Slaveno-Serbica* nuncupant. Plura alia cognomina praemittenda sunt Serbicis Scriptis, aut certo *Slovenum* exmittendum, ne lingua Slovenica, alioquin per versionem librorum Ecclesiasticorum è Graeco idiomate factam admodum corrupta nova foeditate commaculetur.

Num. 6. negat D. Recensens citata per auctorem haec verba: qui *Latinam linguam correxit*, reperiri in Eutropio, quae tamen
ipse

ipse in antiqua editione Eutropii, quae ex Aldi Officina operâ Joannis Baptistae Egnatii Veneti prodiit, lego. Deinde etiamsi in Eutropio ea verba deprehenderentur, tamen parvi in hoc aestimandum esse Scriptorem tanto intervallo ab aetate Latini Regis remotum praescribit D. Recensens. Porro urget percontando: quamnam linguam Latinus correxisset, an illam, quae est in Cantilena fratrum Arvalium tempore Romuli? vel in legibus Numae? vel in 12 tabulis? vel in epitaphio Scipionis? vel Planti? vel Ennii? vel Caesaris, Ciceronis, Virgilio?

Etiam si plurium auctorum catalogum texere placuisset D. Recensenti, cum tamen omnes praerecensitae linguae ad unam eandemque linguam *correctam* pertineant, indubium est, omnes correxisse Latinum, non quidem in eo, in quo accidentaliter inter se discrepant, sed in quo omnes conveniunt. Ac praescindendo ab eo: an ea, quae referuntur in Breviario Eutropii praedictae editionis lib. 1. ante historiam Romuli, ubi continentur verba per auctorem citata, sint ipsius Eutropii, an alterius Scriptoris, et an ille Scriptor mentitus sit, (quod nisi contrarium positive probetur, adserere fas non est) an certum monumentum, unde ea excerpserit, deprehenderit, vel ipsa admodum anxia inculcatio veterum Sapientum Romanorum, etiam ipsa aurea aetate Latinitatis de imbuendis pue-

pueris Grammatica doctrinâ, aliam fuisse linguam Latinam litteralem, sive doctam, aliam, quam cum lacte hauriebant, non sinit dubitari. Vide sis auctoris Dissert. de origine linguae Valachicae. Falsum proinde est, à plebe, ac omnibus militibus aequè fuisse intellectos Ciceronem, Caesarem perorantes atque à doctis. Prope sic hi intellecti sunt ab indocta plebe, et à plerisque militibus gregariis, sicut hodie intelligitur Officialis Germanus, linguae Hungaricae, Valachicae et Slavicae imperitus ad Regiminis Hungarici milites perorans, nisi interpretatio subsequatur; aut sicut intelliguntur Episcopi Rasciani Banatenses à Valachis suis ovibus rationalibus, dum interdum praedicant verbum Dei, scilicet parum, aut nihil.

Apud Valachos, quoniam eadem est lingua plebis et doctorum, nulla doctrinâ Grammatica est opus; hanc enim cum lacte à nutricibus exhauriunt, ac aequè intelligit plebejus ac doctus libros quod attinet ad verba, et structuram Grammaticam: ideoque parum hactenus solliciti fuerunt Valachi de edenda Grammatica et Lexico.

Quid porro ex primaeva lingua Latii per correctionem demtum sit, quid eidem additum, tacent antiqui Scriptores. Haud autem ambigo, correctionis primigeniae linguae Latinae originem repetendam esse à societate et commercio Latinorum cum Graecis; ac primam

mam mutationem opinor accidisse ultimae syllabae vocum: cujus opinationis hoc habeo argumentum. Non modo apud Italos, verum etiam apud Valachos, qui initio seculi secundi aerae Christianae ex Italia in Daciam exivere, omnes voces hodiedum desinunt in vocalem. Haud incongrue igitur argui posse opinor, apud veteres quoque Latinos ante initam cum Graecis arctiorem societatem omnes voces suae linguae desiisse in vocalem. Si quis id inficiari velit, ostendat oportet initium consuetudinis Italorum et Valachorum non ferendi consonantem in fine vocum. Quod cum nemo praestare possit, concludendum est, apud veteres quoque Latinos omnes voces vocali fuisse solitas terminari. Hujus consuetudinis vestigia mihi videntur: *amavere* loco *amaverunt*; *amabere* loco *amaberis*; *amarere* loco *amareris* etc. Imitatione vero Graecorum demum finales consonantes quarundam vocum invehant in suam linguam litteralem docti Latinorum, permanente antiqua consuetudine in vulgari lingua, quam hodiedum tenent Itali et Valachi.

Apud Valachos, inquam, Aurelianae Daciae hodie quoque omnes voces desinunt in vocalem, sicut apud Italos; apud Valachos autem veteris Daciae saepe exmittitur finalis vocalis *u*, proinde multa vocabula apud hos desinunt in consonantem. Nihilominus tamen majores Valachorum ejusmodi consonanti ad-

di-

diderunt in scripto Cyrillicum & nullum edens sonum, ad indigitandum absentiam vocalis *u*. Quod si ejusmodi vocabulum connectatur cum articulo definito, aut alia aliqua particula, revocatur eadem vocalis, eg. *Român*, *Românul*; *Ungur*, *Unguru* *l*; *Grec*, *Grecu* *l*; *dând*, *dândune*; *Rugând*; *Rugându* *te*; *lăsând*, *lăsându* *se* etc. Consuetudinem vero exmittendi finalem vocalem *u* cum subintrusione linguae Slovenicae in Ecclesias Valachorum veteris Daciae, et litterarum Cyrillicarum invectam fuisse, vix dubitari potest: quo nempe, inter alia, major veneratio Cyrillicis litteris exhibeatur; secus enim & Cyrillicum locum apud Valachos haud nancisci potuisset.

Qualiter vulgaris lingua Latina per diversas populorum Italiae à Romanis subjugatorum linguas alterata sit, edocuit auctor. Quod vero docti Latinorum post discessionem à primigenia lingua Latii, totis viribus incubuerint ad locupletandam linguam Latinam litteralem ex lingua Graeca, abunde docent ipsi libri Latini: quod quidem nec postquam ad justam mensuram pervenit lingua Latina litteralis praestare desierunt docti Latini. Imo, non solum à Graecis, sed, uti fit in condenda nova lingua, nonnulla ab aliis etiam nationibus sive in numerum vocabulorum, sive in Grammaticam litteralis linguae ingessere, alia suo marte nova invenere docti Latinorum.

Ita-

Itaque, praeter alias causas, illam ajo esse discrepantiae veterum Scriptorum Latinorum inter se, quod nonnulli linguam vulgarem, sive plebejam et quoad pronuntiationem, et quoad vocabula, ac idiotismos imitari voluerint, Certo ex modis loquendi Plauti, et Terentii hodie quoque audiuntur in lingua Valachorum; alii variis modis secuti sunt Graecos, ita, ut nonnulli praecipue per versiones à Graecis auctoribus factas etiam contra praestabilitam Latinae linguae proprietatem graecizare voluerint.

Frustra D. Recensens num. 7. allegat exemplum Graecae linguae contra auctorem. Nam de Graeca lingua etiam idem opinandum esse censeo, quod de Latina. Graecam, inquam, linguam omnes olim Graeci aequaliter loquebantur. Posthac docti eorum acceptis ab exteris nationibus scientiis, et artibus, una etiam aliena vocabula, et modos loquendi suorum magistrorum invexerunt in Graeciam, tum suam linguam perpoliverunt, ac mirifice auxerunt, manente plebe illiterata penes antiquam dialectum. Hinc duae linguae Graecae emerserunt, una litteralis, quae ope Grammaticae condiscebatur, quamve Helenisticam vocamus, alia vulgaris, rustica, quam hodie dum vulgus Graecorum; admodum tamen corruptam loquitur.

Atque exemplo Graecorum, credo, adductos fuisse Latinos ad corrigendam, et per-

ficiendam suam linguam: quo medio nova deinceps enata est lingua latina diversa à veteri, quae in ore indoctae plebis permansit.

Morem se distinguendi linguâ à rudi populo, aliarum quoque nationum doctis fuisse opinor: quod partim natura scientiarum, partim arcana sacerdotum, partim forte ipsa etiam ambitio suggestit. Occurrit mihi (res quidem levis, sed notandis hominum moribus accommoda) consuetudo Serborum, qui solum legere norunt. Hi coram suis popularibus ambitionis gratiâ, quo videantur distinguere ab alijs, inter se syllabizando, aut potius recitando cujusvis vocabuli litteras singillatim, nonnullas duabus, alias pluribus syllabis pronunciari solitas, colloquuntur, proinde suis popularibus nescio quam linguam doctam loqui videntur, atque hunc sermonem vocant litteratum.

Certo causam intimae affinitatis Italicae linguae cum lingua Valachorum, qui à tot seculis, ac haud remotissime ab aurea aetate Latinitatis discesserunt ab Italis, nequaquam reddideris, nisi admittas olim quoque aliam fuisse linguam doctorum Latinorum, sive litteralem, aliam, quam vulgus loquebatur. Dubitari proinde non licet, linguam Valachicam esse veterem, quam omnes Latini loquebantur, priusquam docti Latinorum ad exemplum Graecorum sensim litteralem linguam Latinam efformassent, nisi quod dilatato Imper-

perio Romanorum per universam Italiam, multa ex diversis populorum Italiae linguis vulgari linguae accesserint ita, ut nonnulla vocabula praecipue Sabina in linguam litteralem quoque subrepserint, quae hodieum vigent, ac Italica lingua per invasionem gentium Germanicae originis multum corrupta sit, prouti etiam in linguam Valachorum non pauca vocabula praesertim Slavica subintrusa: quod qua ratione factum sit, docuit auctor.

Probe tamen observandum est, plura ex illis vocabulis linguae Valachicae, quae dicuntur Slavica, ideo solum hanc cognominationem esse adepta, quod sint Slavis communia cum Valachis, reapse vero esse Valachica, eorumque originem eandem esse cum lingua Latina, Italica, Hispanica, Gallica, aut eorum radicem deprehendi in lingua Graeca: quod si quis scrutetur, facili negotio comperiet. Omnia autem haec vocabula ex Italia olim secum adduxere in Daciam proavi Valachorum, ab hisque mutuati sunt Slavi.

Non leve argumentum militat pro vetustate linguae Valachicae etiam id, quod Festus lib. 17. his verbis de veteribus Latinis notat: *Antiqui, ait, nec mutas, nec semivocales litteras geminabant.* Certo Valachi hodieum nullam sive mutam, sive semivocalem litteram in sua lingua geminam habent.

Falsum esse, quod D. Recensens num. 8. adserit, veteres ita scripsisse, sicut loquebantur,

tur, liquido patet ex auctoris Dissert. de origine Valachicae linguae, ubi haec verba de Augusto ex Suetonio citat: *Orthographiam id est formulam, rationemque scribendi à Grammaticis institutam non adeo custodit. Ac videtur eorum sequi potius opinionem, qui perinde scribendum, ac loquendum existiment.* Etsi nempe nonnulli opinabantur ita esse scribendum sicut loquuntur, tamen Orthographiae alia ratio erat. Sicut hodie Valachi pro diversitate dialectorum variam habent pronunciationem, orthographia tamen etiam Cyrillico-Valachica eadem est apud omnes. Idem dicendum de Italis.

Nodum in scirpo quaerit D. Recensens num. 9. dum summa ope nititur invenire apud Bulgaros articulos nominibus postpositos, ubi certum est singulas dialectos Slavicās, prouti et Albanensem linguam articulis definitis, de quibus est quaestio, destitui. Pronomen vero demonstrativum non solum apud Bulgaros, aut Albanenses, verum etiam apud Latinos haud ineleganter interdum nomini postponi, indubium est. Vide auctoris Dissert. de origine linguae Valachorum. Caeterum probe observandum est, *ta* per D. Recensentem adductum non instar articuli, sed otiose apponi per Bulgaros contra consuetudinem aliorum Slavorum, sicut in quadam plagā Transsilvaniae apud Valachos creberrime addicitur *ni*, nec ullam addi vim voci per suffi-

xionem *ta*. Igitur *ta* apud Bulgaros non est articulus definitus nomini postpositus, sed stribligo. Putem consuetudinem postponendi vocibus *ta* inter Bulgaros à Valachis, quibuscum strictior olim erat societas Bulgariis, esse adoptatam. Observantes nimirum Bulgari, apud Valachos postponi articulos nominibus, ipsi quoque, etsi otiose, suffigere ceperunt suum *ta*.

Porro, non absque ratione opinatum fuisse auctorem, olim apud Italos quoque articulos definitos, quemadmodum hodie apud Valachos, postponi fuisse solitos, vel ipse hodiernus usus Italorum, quo saepenumero postponunt articulos definitos verbis, haud obscure declarat eg. *Dir-la*, *Far-lo*, *Giovar-le*, *Consolar-gli*.

Eodem num. docet Recensens, ad linguam Thracicam, Geticam, Illyricam, juxta *formam* et materiam referri ea, quae Valachica lingua cum suis sororibus latinis communia non habet. Et quoniam probe novit D. Recensens, incertum esse, cujusmodi fuerit lingua Thracica, et Getica, (Illyrica enim procul dubio talis fuit lingua, qualis hodie Transsilvanica, hoc est, nulla, sed sicut hodie in Transsilvania pro diversitate gentium ibidem incolentium, ita in vasto illo Illyrici territorio plures diversas linguas illi populi loquebantur; inter has hodie sunt Graeca, Valachica, Slavica, Judaica, vel potius Hi-

b

spa-

spanica, Armenica, Zingarica etc.) ea, inquam, docet D. Recensens, certius ex aliis notis linguis, praecipue Slavicis mutuavisse Valachos.

Eo gratiorem nobis rem praestitisset D. Recensens, si saltem uno exemplo hanc doctrinam suffulsisset, quod nos ejusmodi hactenus prorsus nullum invenimus.

Num. 10. ait Recensens, in provinciae formam non redigi desertum. Cum igitur Dacia in provinciae formam redacta sit per Trajanum, sequitur à coloniis Romanis inventos fuisse in Dacia incolas, seque cum his miscuisse. Unde consequitur, linguam Romanam per Dacicam linguam esse corruptam, et Valachos non esse puros Romanos.

Qualiter extirpati fuerint Daçi per Romanos occasione secundi belli Dacici, et evacuata Dacia antiquis incolis, abunde comprobavit auctor non modo ex circumstantiis illius belli, verum etiam auctoritate antiqui Scriptoris Juliani. Esto vero, regionem, quae perpetuo incolis vacua permanet, non redigi in provinciam; Daciam tamen, Dacis quidem vacuam, infinita tamen multitudine civium Romanorum, ad colendum agros et urbes, teste Eutropio, eo translatorum impopulatam, non potuisse redigi in provinciam, quis inficias iverit?

Sed dato à Romanis coloniis in Dacia inventos fuisse Dacos, an idcirco sequitur, Roma-

manos se cum Dacis commiscuisse, et impuros Romanos evasisse? Certo contrarium non levibus argumentis contra Engel edocuit auctor. Ab aliquot jam seculis Armeni degunt in Transsilvania inter alias amplas gentes, ipsi exiguae multitudinis, nihilominus tamen puri Armeni manent. Quanto magis infinitae multitudinis Romani in Dacia, etiamsi concederetur ibidem praeexistisse incolas Dacos, permanere potuerunt puri Romani.

Porro, Colonos, per Trajanum in Daciam transvectos, non fuisse mixturam Thracicam, uti opinari placet D. Recensenti eodem num. sed omnino cives Romanos, extra omnem dubitationis aleam posuit Eutropius lib. 8. in *Adriano*. Proinde ea cantilena toties repetita: quod Valachi non sint puri Romani, inter gerras germanas est recensenda. Vide auctorem, qui uberius hac de re disseruit.

Num. 11. adserit Recensens, uberiori adhibito examine posse evinci, nomen *Romanus*, quod Valachi sibi ipsis tribuunt, ad illam aetatem referendum esse, qua post translationem Solii Romani in Thraciam etiam Graeci se Romanos vocare coeperunt, prouti id etiam hodie faciunt.

Oportebat D. Recensentem quodpiam vel levissimum argumentum, ad investiendam saltem specie probabilitatis suam opinionem, adferre, ne cui in mentem veniat auctoris querela in Praefatione posita: Dari tales Scrip-

tores, qui etiam dum absque ulla probatione quidpiam contra Valachos comminiscuntur, censent, universum orbem obligari ad credendum.

Certo Graeci, post translatum solium Romanum Constantinopolim, et postquam huic urbi nuncupatio *Novae Romae* indita est, ac privilegiis veteris Romae donata, semper aemuli Romanis ansam arripere potuerunt, se *Romaeos* nominandi, Valachos vero, si antehac non fuerunt appellati Romani; quid caecoethis incessere potuisset, dum omnino ab Imperio Romano avulsi, sub iugo barbarorum, capitalium hostium Romanorum guebant, se se Romanos (nomine barbaris semper exoso) compellandi. Sed etiamsi incolae Imperii Graeco-Romani fuissent; Graeci, qui ne quidem incolas veteris Romae nomine Romanorum dignabantur, an passi fuissent inclyto hoc nomine, si antea gavis non fuissent, se se insignire? Et, si Valachi Graecos imitari voluerunt; ecur se *Romanos*, et non *Romaeos*, prouti Graeci, nominarunt? Dabitari ergo non licet, Valachos ut pote Romanos cives tempore Trajani ex Italia inclytum nomen *Romanus* secum isthuc advexisse.

Ad ea, quae num. 12. disputat Recensens, animadverto: sive Slavi acceperint à Germanis, ut vocitent Valachos, et Italos *Vlassi*, sive Germani à Slavis, haud originem nominis aliunde commodius repeti, quam à Latino. Caetera vide auctorem.

Num.

Num. 13. notat Recensens, ipsos etiam Graeci Ritùs Croatas, Slavicum populum, nominari Vlachos. Proinde Ρωμαῖος (Romaeos) et Vlachus sunt synonyma.

Croatas, qui vocantur Vlachi, non esse Slavicum populum, sed veri nominis Valachos, ac olim vocitatos fuisse Romanos, pro-uti hodiedum Valachi se nominant Romanos, solide probavit auctor cap. 8. §. 12. Quem vide sis. Porro *Romanus* et *Vlachus* esse synonyma, dubitari non potest; *Romaeos* vero et *Vlachus* esse synonymia, supinum commentum est. Nec enim *Romaei*, hoc est Graeci apud Slavicas gentes unquam audiverunt Vlachi; Romani vero cum omnibus Italis hodiedum apud Slavicos populos *Vlassi* vocantur. Vide Lucium, de Regno Dalmatiae lib. 6. cap. 5.

Ægre fert num. 14. D. Recensens, quod Valachi suas avitas litteras Latinas recipere connitantur, idque caeco amore Latinarum litterarum eosdem committere decernit.

Bone vir, qui ejusmodi declamatione non unice Recensentis officio fungi videris! quamdiu Valachi litteras Cyrillicas retinebunt, vix, aut ne vix quidem Grammaticam suae linguae notam aliis nationibus reddere quibunt, minus tenebrae, quibus per Cyrillicas litteras obducta est lingua Valachica, dispelli valebunt. Haud caecus ergo est amor, quo ducuntur Valachi in litteras Latinas, sed illi po-

potius caeci sunt, ac deplorandi, qui non vident harum litterarum utilitatem, et necessitatem.

Porro, etsi aegre, tamen permittit D. Recensens Valachis, ut Latinis litteris utantur, si velint, eo tamen pacto, ut nihilominus incommunicabilis reddatur aliis nationibus lingua Valachica litteris Latinis perinde, ac antehac Cyrillicis evenit. In hunc finem libertate, qua omnes nationes Occidentales hoc in genere gaudent, Valachis fas esse frui negat, atque aperte sancit, ut cultas nationes Occidentales in adornandis combinationibus neququam imitentur; imo praecipit, ut talia signa in defectu Latinarum litterarum sibi inveniunt, quibus, sicut pronunciant, ita adumissim scribant: quo scripturâ Valachica omnibus Occidentalibus, et ipsa veterum Latinorum hodiedum vigente longe perfectior evadat.

Certo certius speciosa haec perfectio, quam anxie exposcit D. Recensens in Orthographiâ Latino-Valachica, desineret in summam imperfectionem, si Valachi morem gererent Recensenti. Sic enim oportet scribere, ut alii legere valeant. Jam si retinerent Valachi in sua Orthographia Latino-Valachica litteram Cyrillicam *ѣ*, quae designat sonum quemdam medium inter *a* et *e*, et vocalem nasalem *æ*; praeter quam quod hae admodum foedarent scripturam Latinam, nemo prae-

praeter Valachum legere posset Latino-Valachicam scripturam. Exemplo sunt nobis Rasciani etiam in Scriptura Cyrillico-Valachica. Cum ipsis notae sint litterae Cyrillicae ut pote apud ipsosmet usitatae, facile legunt Cyrillico-Valachice. Dum vero offendunt praedictam α , quae apud ipsos nullum sonum edit, ac nasalem α Valachorum, caespitant, et abrumpere coguntur lectionem. Nec possum satis mirari in Rascianis, quod cum ipsi etiam habeant in sua lingua sonum, quem designat vocalis Valachorum α , tamen dum quempiam peto, ut seorsim vocalem α efferrat, nullo pacto id praestare queat. Habent, inquam, Rasciani sonum α , eg. in voce $\rho\rho\kappa$ (grc) *Graecus*, tribus meris consonantibus constante, dum vim sibi inferunt ad pronuncian- dum illas tres consonantes, quae certo absque vocali aliqua proferri neutiquam possunt, inter g et r aperte edunt sonum α ; sic in voce $\rho\mu\rho r$ (smrt) *mors*, inter m et r ; sic in voce $\rho\rho\alpha\omega$ (vrlo) *valde*, inter v et r etc. idem praestant.

Qui ergo legere possent illae nationes α et α , quibus sicut incognita sunt haec signa, ita nec sonum earundem habent in sua lingua? Idem dicendum de illis novis signis, quae forte loco α et α (ad quod inuiat Recensens) invenirent Valachi; proinde incommunicabilis scripto redderetur aliis nationibus Valachica lingua.

In-

Indubium est, vocales α et κ loco vocalium Latinarum a , e , i , ac interdum loco o et u subintrusas esse in scripturam Valachicam. Cum ergo vocales a , e , i , o , u omnibus nationibus Occidentalibus sint notae; eadem revocandae sunt loco α , et κ in scribendo Latino-Valachice, sicque omnes nationes Occidentales perfecte legent Latino-Valachice, etsi non eadem semper pronuntiatione, quam Valachi jam innatam habent, ejusque modi legentem omnis Valachus intelliget, eg. aequae intelliget, sive quis pronunciet $\kappa\alpha\eta\epsilon$ ($c\acute{a}\eta\epsilon$) *canis*, sive *cane*; sive $\kappa\alpha\kappa\alpha\epsilon$ (*calcare*), sive *calcare* etc.

Exemplo nobis sunt Saxones Transsilvani, qui cum pronuntiare non valeant α et κ , adhibent in sermone vocales sibi notas, eg. loco $\kappa\alpha\eta\epsilon$ ($c\acute{a}\eta\epsilon$) dicunt $\kappa\eta\eta\epsilon$ (*chine*); loco $\alpha\delta\phi\alpha\tau\alpha\tau$ (*au fetat*) *enixa est*, dicunt *au futat*; nihilominus tamen et Valachi intelligunt eos, et ipsi inter se. In eo solum errant praelaudati Saxones, quod loco α et κ non natives, sive primigenias, sed arbitrarie adhibeant vocales, per quod risui se exponunt apud Valachos, cum interdum etiam scandalose propter arbitrariam substitutionem vocalium loquantur, uti patet ex allato exemplo *futat*, loco *fetat*. Quod si Valachi edant suos libros, imprimis Lexicon litteris Latinis; substitutis hoc medio competentibus vocalibus loco α et κ , facile omnes dedocebuntur prae-

postere substituere vocales loco α et α . Certo non tam pro se, quam pro aliis nationibus necessarium est Valachis Orthographiâ Latino-Valachica loco Cyrillico-Valachicae uti, si velint cum aliis nationibus suam linguam communicare.

Nec difficili negotio id praestare possunt. Nam vocalis Latina, dum sonum α designat, notatur hoc ' signo, eg. casa, *domus*; dum vero loco α ponitur, notatur hoc ^ signo, eg. mane, *cras*. Combinatione vero consonantum nulla apud Valachos opus est, solum modo consonanti *c* adjungenda est *h* ante *e* et *i*, dum ita pronuncianda venit sicut ante *a*, *o*, *u*, sive sicut Graecum α , eg. chedru, *cedrus*; inclinare, *inclinare*; secus enim *c* ante *e* et *i*, sonat more Romano sicut ψ Cyrillicum, aut Hungaricum *ts*, eg. cepe, *cepa*, faci, *facis*. Pariter consonanti *g* ante *e* et *i* adjicienda est *h*, dum ita efferri debet sicut ante *a*, *o*, *u*, eg. ghem, *glomus*, ghindura, *glandula*, secus more Romano pronunciatur sicut ψ Valachicum, eg. gem, *gemo*, stringi, *stringis*.

Illa unica difficultas inest Orthographiae Latino-Valachicae, quod una vocalis plures sonos designet, prouti hodie est pronunciatio Valachorum, unum quidem pura vocalis, alios duos, dum eadem signo ' vel ^ notatur.

At similem difficultatem etiam lingua Latina docta patitur. Nam sonus *e* triplici modo signatur, nimirum *e*, *ae*, *oe*; ac lingua Grae-

Graeca majori difficultati obnoxia est, sonus enim *i* in Graeca lingua quintuplici modo signatur, videlicet η , ι , $\epsilon\iota$, oi , u . Usus horum signorum sive in Latina lingua, sive in Graeca plerumque non aliter potest condisci, quam lectione auctorum, et Lexicorum. Oramus proinde D. Recensentem, ne majorem perfectionem exigit in hoc genere à Valachis, quam à doctis Latinis, et Graecis, si non repugnat Valachicam linguam aliis nationibus communicari. Caeterum principia à D. Recensente tradita laudanda sunt in theoria.

At, inquit Recensens: moderni Galli condemnant veteres, qui Orthographiam, quae hodie utuntur, tantis combinationibus oneratam invexerunt, nec jam propter inveteratum usum rejicere queunt.

Orthographiam Gallicam perdifficilem esse indubium est, ideo tamen veteres ejusdem auctores non ausim damnare; haud enim ambigo, quin olim alia fuerit apud Gallos pronuntiatio, atque nunc sit. Hinc necessarias existimarunt illas combinationes veteres Galli. Proinde exemplo modernorum Gallorum haud deterrebit D. Recensens Valachos à praescripta Orthographia Latino-Valachica, nec divinationem ejusdem, infamiam sibi apud posteros accersituros esse, moderni Valachitiment, imo optimam spem nutriunt, fore, ut sibi benedicant posterì. Congratulabuntur enim posterì Valachorum, se liberatos esse à Cyrillicis

cis litteris, quae hactenus linguam Valachicam confoedabant, et concinnandae Grammaticae obsistebant. Imo, medio Orthographiae Latino-Valachicae sensim per extraneos, qui efferre non possunt α et κ , idem sonus extinguetur, hocve mediò inter Valachos quoque oblivioni tradetur, sicque omnes vocales nativo sono, quin opus sit notari supra declaratis signis, pronuntiabuntur. Quo in casu multo simplicior erit scriptura Valachica, quam Graecorum, et Latinorum, cum Valachi non modo diphthongis unius soni, prouti hodie est apud Latinos usus diphthongorum *ae*, *oe*, et apud Graecos *ai*, *ei*, *oi*, *ou*, careant, sed nec consonantem ullam soliti sint geminare: qui mos non geminandi consonantes, uti supra docui ex Festo, apud veteres quoque Latinos viguit.

Frustra ergo D. Recensens taxat conatum Valachorum, Samuelis Klein, Georgii Sinkai, Samuelis Körösi, Georgii Rosa, Michaelis Bojadzi, et auctoris Odae, qui est Joannes Theodorovits Juris auditor Pestini. Utinam maturius, tametsi D. Recensens praecipit, ut non praecipitent, cepissent Valachi uti Orthographiâ Latino-Valachica loco Cyrillico-Valachicae: cum multa certo hactenus emendassent in sua lingua, tum D. Recensentem relevassent maxima sollicitudine tanto zelo suscipiendi patrocinium eorum, qui perfectionem Valachorum oderunt, ac rudiores Valachos-

chorum illo insano motivo: quod litteris Latinis Religio Christiana (sic enim vocant Religionem non unitam cum exclusione aliarum) laedatur, à recipiendis litteris Latinis abstergere conantur. Caeterum hodie non modo in privatis correspondentiis, docti Valachorum Latinis litteris utuntur, sed Illustrissimus, ac Reverendissimus D. Samuel Vulcan Episcopus Graeco-Catholicus M. Varadiensis, eximius litteraturae Valachicae Patronus etiam officiosa suis per Dioecesim subordinatis Latinis litteris communicat. Quod non modo Valachi boni consulunt, verum etiam Hungari, alii-que praecipue qui callent Valachicam linguam laudibus efferunt.

Etiam in Transsilvania aequo animo recipient Orthographiam Latino-Valachicam tam Hungari, quam Siculi et Saxones, imo et Armeni; omnes enim norunt linguam Valachicam, solae Cyrillicae litterae obstabant commercio litterario has inter nationes et Valachos, cum Cyrillicas litteras omnes exhorrescant.

Rasciani in sua lingua habent vocabula, in quibus illa Latino-Hungaricae Orthographiae: *gy*, *ly*, *ny*, *ty*, uti *Gyurka*, *Georgius*; *Nevolya*, *miseria*; *kony*, *equus*; *sve-tya*, *candela*; item Valachorum: *u* et *x* pronunciari audiuntur. Ad haec designanda certo non sufficiunt litterae Cyrillicae. Vides igitur Cyrillicas litteras nec pro lingua Rasciani-

nica [satis esse aptas, tametsi illis tanquam propriis gloriantur; et constat, non parum obscurationis per illas inventum esse in Rascianicam linguam. Haud mirum igitur iisdem litteris Valachicam linguam corruptam fuisse. Potius ergo D. Recensens suasisset etiam Rascianis, ut una cum Valachis recipiant litteras Latinas. Quo in casu Orthographia Latino-Hungarica magis accommodata foret pro Rascianis, nisi quod è Cyrillicis retinere deberent ꙗ, et â Valachis mutuari ѱ et ꙗ, quibus Valachi in Orthographia Latino-Valachica non indigent. Necessitas vocalis ꙗ pro Rascianis patet ex iis, quibus supra docuimus sonum ꙗ audiri in lingua Rascianica; consonantis ѱ elucet ex pluribus vocibus apud Rascianos usitatis, eg. Пѣнѣе pallium, нѣнѣе fenestra etc. Caeterum hac consonante Valachica hodie quoque nonnulli Rascianorum utuntur, imò etiam in Scholis unâ cum Cyrillicis litteris pueris tradi observavi. Vocali autem Valachorum ꙗ eo alacrius uti queunt Rasciani in scribendo, quod jam adoptatam habent in Paschalia (vulgo мѣна лѣи дамаскѣи, manus Damasceni) à Damasceno Valacho Episcopo Rimniciensi concinnata, qua Rasciani quoque, in Slovenicam linguam conversa, utuntur.

Quodsi Hungaricae Orthographiae es vel
ts, sz, tz, non placent Rascianis, retineant
è Cyrillicis ч, с, з, ad sequendam simplicita-
tem

tem divinae artis scribendi, quam praescribit D. Recensens. Tum suo periculo experientur Rasciani, quid Valachis ratione litteraturae tanto conatu consuluerit D. Recensens. Supersedeo plura loqui de Rascianicae linguae Orthographiâ: ad quam emendandam utinam appellerent animum, et solertius excolerent suam linguam vulgarem, ne, dum Ecclesiastica, Slovenica lingua, cujus Syntaxis per versionem librorum è Graeca lingua de verbo ad verbum factam enormiter corrupta est, quamve pauci callent, gloriantur, in antiqua ruditate obfirmantur. Ad quod assequendum imprimis nationales docti viri per potentiores suos totis viribus fovendi sunt. Cum enim viri, qui litteris serio incumbunt, communiter egestate premantur, necessariis mediis destituti omnem operam elucubrandis, et edendis libris impendere certo non valent; minus, si ab iis, quorum interesset opem ferre, persecutionem patiantur, aut contemnantur.

Num. 15. Recensens prompte adseverat, Valachicam litteraturam primum iucepisse cum Valachica versione Bibliorum. Hinc promptius concludit Valachos nunquam scripsisse litteris Latinis ante Kleinii, Sinkai et aliorum tentamina.

Denique juste questus est auctor in Praefatione: contra Valachos quaelibet mendacia profundi esse impune. Ejusmodi mendacio

D.

D. Recensens eo gravius sibi imponi passus est, quod eruditus auctor opusculi, quod inscribitur: *Észre vételek Tekéntetes Schwartner Márton Úr Magyar Ország Statistikájában az Oláhokról tett jegyzésekre*, Pesti anno 1812 evulgati docuit, longe ante interpretationem Bibliorum libros Valachicos fuisse typis editos; idem antea fusius persecutus est Radu Tempe in Praefatione ad Grammaticam anno 1797. Cibinii impressam. Ego quoque habeo prae manibus Psalterium de verbo ad verbum ex Hebraico in Valachicum versum, Albae Juliae anno 1651. editum. Legi praeterea librum Concionatorium sub Principe Transsilvaniae Georgio Rakoczi anno 1641. evulgatum; sub eodem Principe impressum est novum Testamentum Albae Juliae anno 1648. quod in manu habeo. Vidi quoque Cibinii apud D. Joannem Molnár Doctorem, et Medicinæ oculorum Professore Publicum Ordinarium librum Concionatorium anno 1580. sub Christophoro Bátori Principe Transsilvaniae Coronae impressum, ut taceam alios. Imo etiam manuscripta Valachica ante factam Bibliorum interpretationem exarata visuntur, ex quibus ego quoque habeo aliquot frusta. Tam ergo est falsum, Valachicam litteraturam etiam respectu Cyrillicarum litterarum primum cum Valachica Bibliorum interpretatione incepisse, quam quod falsissimum.

Ego

Ego quidem antiquiorem, librum aut manuscriptum libro Concionatorio anno 1580. edito non vidi. An tamen ideo dixeris, Valachos, post adoptatos Cyrillicos characteres, antehac nihil Cyrillicis litteris exarasse? Etsi enim Valachi post Concilium Florentinum, docente *Cantimir* Principe Moldaviae, in sacris acceptarant linguam Slovenicam, indubium tamen est, Valachos posthac quoque ignaros fuisse linguae Slovenicae una cum suo Clero communiter loquendo. Quî ergo Principes Valachiae et Moldaviae sua Mandata suis subditis, et Metropolitae, Episcopi, Protopapae statuta Synodalia etc. suis subordinatis communicavêre? aut amici, et mercatores inter se correspondentias fovêre? non aliter certo nisi Valachica lingua, et jam civitate donatis litteris Cyrillicis. Unde dubitari non potest, litteraturam Cyrillico-Valachicam ab eo tempore incepisse inter Valachos, quo Valachi litteras Cyrillicas non sine magno suo damno (quod amare luget Princeps *Cantimir*) obstetricante Theoctisto olim Marci Ephesii Diacono, adoptarunt.

Sed dato, cum Valachica Bibliorum interpretatione primum incepisse litteraturam Cyrillico-Valachicam; non video, quî sequatur conclusio: *Ergo nunquam Valachi Latinis litteris scripserunt ante Kleinii, Sinkaii et aliorum tentamina.* Ista argumentatio similis huic videtur: Langobardi post occupatam

tam Italiam primum loqui ceperunt Italicam linguam; ergo nunquam ante locuti sunt Germanice.

Eodem num. aegerrime fert D. Recensens, auctorem litteraturam Latinam ut identicam cum Vlachica, hoc est, Valachicam litteraturam ut continuatam Latinam considerare, quod ne quidem Itali, Galli, Hispani fecere. Ideo, ait, forte aperte auctori contradicere esse necessum. Sed cur?

Auctor hac de re sic disserit. Coloniae Romanae, hoc est, prouti nunc loquimur, Vlachi vel Valachi, dum Româ exiverunt in Daciam, iis litteris h. e. Latinis usi sunt, quibus utebantur reliqui Romani Romae, et in universa Italia. Hoc vel ex ipsis Inscriptionibus veterum Daco-Romanorum, quae inventae sunt, et hodie dum effodiuntur in Dacia, praecipue in Transsilvania, et in Banatu, evincitur. Post occupatam per barbaros Daciam, etsi cursus scientiarum non mediocriter impeditus est, eo minus tamen potest supponi, hos Romanos eo delapsos fuisse, ut litterarum, quas eorum proavi Româ secum attulerant, obliviscerentur, quod nullam earum gentium, quae fuerunt in Dacia, legimus, bellum indixisse litteris.

Accedit, quod, cum Valachi illis etiam seculis fuerint addicti christianae Religioni, dubitari non possit, eosdem suis gavisos fuisse Sacerdotibus, proinde illis libris, sine quibus non celebratur Sacra Lyturgia, aut sacramenta administrantur, instructos fuisse. Jam
c sic

sic arguo : Illi libri vel fuerunt Graeci, vel Latini, nam litterae Cyrillicae seculo nono primum inventae sunt. Graecos fuisse, ne umbra quidem suspicionis adparet ; ergo fuerunt Latini. Quod inde maxime comprobatur : Nam anno 458 Episcopi Valachorum Daciae Ripensis, sive Moesiae inferioris in Synodum congregati misere Leoni Imperatori Constantinopolitano Epistolam de nece S. Proterii Alexandrini et Concilio Chalcedonensi Latinam, quae Constantinopoli versa fuit in Graecum : quod argumento est, hos Episcopos ignaros fuisse linguae Graecae, proinde Latinis litteris unâ cum reliquis Valachis uti solitos.

Haec ejusmodi sunt, ut simplici contradictione, quae saepe esse solet inanis sine mente sonus, elumbari neutiquam possint. Luculentum est, Veteres Valachos litteris Latinis usos fuisse, sicut reliqui Romani. Siquis neget hunc usum usque ad tempora Concilii Florentini continuatum fuisse, positive docere tenetur, per quem, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando abolitus sit. Qualiter vero post Concilium Florentinum interruptus sit primum usus Latinarum litterarum inter Valachos, exponit Demetrius Cantimir cum omnibus circumstantiis, quippe cui uti actuali Principi Moldaviae omnes anguli veterum archivorum patuerunt.

At, inquit D. Recensens, Itali, Galli, Hispani suam litteraturam nunquam considerant ut continuatam Latinam.

Putas inclytas has nationes (adde etiam amplissimam nationem Germanicam) nihil scripsisse sua lingua ante aevum, ex quo visuntur libri Germanici, Italici, Gallici, Hispanici? Recole quae supra dixi de Valachis in hoc genere.

Num. 16. Docet Recensens, tentamina Valachorum Latinas litteras restituere gestiendum merito invenisse contradictionem.

Praedicta tentamina invenisse contradictores verum est; at quos? eos videlicet, qui sufflaminare nituntur commercium Valachorum cum aliis nationibus, quae non sunt Graeci Ritùs, et illos, qui, cum ignari sint Valachicae linguae, iudicium ferre volunt de re sibi minus cognita. Ejusmodi contradictores parvi aestimandi imposterum quoque inveniuntur.

Num. 17. arguit Recensens auctorem quod in Cap. v. — vii. anonymo Regis Belae Notario ab Edero, et aliis pro fabuloso declarato ut historico fonte utatur.

Cur Eder, et nonnulli alii Anonymum tantopere impugnent, Engel in Supplementis ad Vindicias Anonymi Cornidessianas §. 5. his verbis manifestum reddidit: *Hic est lapis offensionis pro illis, qui Valachos in Transilvaniam serius tantum advenisse, et hinc tantum qua advenas arbitrarie tractandos esse, tam pertinaciter credunt, ut Anonymo bellum indicere, quam errori suo renunciare malint.* Cl. Josephus Kereszturi Historiae

riae Universalis, et Pragmaticae Regni Hungariae Professor in Universitate Regia Scientiarum Pestana in Dissert. quam anno 1812. de aetate Anonymi Belae Regis Notarii edidit, solide probat, eundem Belae I. Regis Hungarorum Notarium fuisse, certo non ita remotum ab adventu Hungarorum in Pannoniam, ut ea, quae de adventu Hungarorum scripsit, fidem non mereantur.

Porro ait Recensens, vel ab ipso Engel magno Anonymi patrono tantum eo in casu eundem defendi, ubi ille vel melioribus fontibus, velsaltem veritati congruentibus usus est.

Verba Engeli in Appendice ad Commentationem de expeditionibus Trajani ad Danubium §. 4. haec sunt: *Anonymum -- inter melioris notae historicos Hungaros satis certe constat, et quem in omnibus quae de adventu Hungarorum narrat (exceptis iis, quae ipse argutatur) fide dignum haberi, sanae critices regulae suadent.* Quae vero Anonymus ipse argutatur, sunt eg. Cap. 3. *Ab eventu divino est nominatus Almus, quia matri ejus praegnantis per somnium apparuit divina visio.* Et cap. 11. *Dux Morout, cujus nepos dictus est ab Hungaris Menumorout, eo quod plures habebat amicas, et alia ejusmodi, quae recensuit auctor.*

Tandem carpit Recensens auctorem, quod non critice disseruerit de migrationibus gentium.

Propositum fuit auctori originem Valachorum investigare, idcirco de migrationibus gentium

tium brevi illo tempore, quo Historiam de origine Valachorum in Dacia elucubravit, parum fuit sollicitus.

Ea quoque attingenda sunt, quae Recensenti sparsim in adumbratione ordinis Historiae observare placuit.

Ad cap. 2. Historiae, Recensens refert *Ler* ad veterem Polonorum *Lelum*, *Polelum*, idque ex eo, quod Valachi solent mutare *l* in *r*, ut *mora* pro mola, *tscher* pro tschel, vel potius *cer* pro cel (Coelum).

Probe advertendum est, Valachos id facere in vocibus Latinis, haud vero in Slavicis.

Ibidem ait Recensens, *Colindas* Valachorum citra dubium idem esse cum Slavico *Koleda*, et Polonico *Kolenda*.

Certo *Colindarum* etymologia eo magis à *Calendis* Latinorum repetenda venit, quod ad Calendas Januarii soleant à Valachis cani, nunquam alio tempore.

Ad cap. 5. Quoniam probaverat auctor fortitudinem Valachorum ex his verbis anonymi Notarii: *pugnatum est inter eos acriter*, adrefellenda haec verba exploratoris Opaforcos: *homines* (Slavi et Valachi) *viliores totius mundi*; D. Recensens sic arguit: Audacia Valachorum demonstrata è verbis solius Notarii *et pugnatum est inter eos acriter*, quae illius prius assertum: *homines viliores totius mundi* tollunt. Siquidem haec judicia ejusdem testis sunt, se mutuo elidunt, sic manet haec demonstratio nulla.

Idem

Idem quidem Scriptor refert utramque propositionem; at haec: *homines viliores totius mundi*, dicta de Blasiis, sive Blachis, h, e. Valachis, et de Slavis, non est Notarii, sed speculatoris Opaforcos apud Notarium cap. 25. quam ex cujusmodi consuetudine protulerit Opaforcos coram Duce Tuhutum, ostendit auctor cap. 5. §. 5, Altera vero: *Pugnatum est inter eos acriter*, est ipsius Historici anonymi Notarii, ac recentior quam Speculatoris Opaforcos, qui longe ante pugnam Tuhutumum Ducem diffamatione Blachorum et Slavorum ad movendum bellum contra Transsilvaniam stimulabat. Non elidunt ergo se in vicem illae duae propositiones, sed haec: *Etpugnatum est inter eos acriter*, illam: *homines viliores totius mundi*, taxat falsitatis.

Ad cap. 8. adserit Recensens, auctorem minori etymologica veritate Pacinacitas facere Valachos, quam Pray Hungaros.

Etsi id lectori expositionem auctoris pendenti falsum non videri non potest; tamen auctor Pacinacitas fuisse Valachos, inde maxime probat: quod in ea regione, ubi erant Pacinacitae, oblivioni tradito nomine Pacinacitarum, inventi sint Valachi, quin Pacinacitae inde emigrassent, aut nova gens illuc subintrasset; ac vasta Pacinacia, et ingens multitudo Pacinacitarum per Constantinum Porphyrogenitum descripta nulli alteri genti, quam Valachicae possit convenire.

Ad cap. 9. ait Recensens, ineptam esse derivationem Bulgarorum ab Italico *Voglia*, quod

quod apud Valachos veteris Daciae dicitur
voia.

Si Sclavorum non sine crisi factam deductionem admittas; Bulgarorum quoque à *Vo-glia* concedas est necesse. Vide auctorem.

Porro decernit Recensens *voia* Valachorum nonnisi à Slavico *nevolja* venire.

Quaero à D. Recensente, an simplicia veniant à compositis, vel è contra composita à simplicibus? an *fas* à *nefas*, vel vero *nefas* à *fas*?

Cum supponendum sit, D. Recensentem non modo Slavicam, verum etiam Valachicam linguam perbene callere, optandum est, ut decantatam illam formalem affinitatem Valachicae linguae cum Slavica tandem solide ostendat. Illi enim, qui antehac eam fabulam cecinerunt, quosve secutus est D. Recensens, neutrius linguae satis gnari fuerunt. Certo Valachi, qui nec Slavos, nec aliam gentem ullam soliti sunt odisse, virili demonstrationi omnino acquiescent; ut autem nudis verbis fidem adhibeant, nemo postulare potest. Auctor quidem diversitatem declinationum, comparationis, conjugationum paucis, satis luculenter ostendit: plus praestari non potest, prius quam assertores praedictae affinitatis, eandem non nudis verbis explanent.

D. Recensens non sine voluptate cognominat Valachos *Semi-Romanos*, quin attenderet, quod nonnullae tribus Slavicae ratione et commixti sanguinis, et confusae linguae jure nominari queant *Semi-Slavi*. Sed ejusmodi rebus odiosis nolo immorari. Pe-

Pene vero oblitus fueram asserti D. Recensentis, quô initiô suae Recensionis videtur lectoribus velle ingenerare, Valachis haud alios esse libros, quam Grammaticam, et Biblia sacra.

Scilicet, si quis in Bibliotheca quapiam unum solum librum Valachico idiomate editum deprehendat; impune concludet: Valachos haud aliis libris gaudere, idque audacter tamquam rem certam promulgabit, quin ultra percontetur! Bone vir! Valachi praeter Grammaticam, et Biblia sacra binae editionis, habent omnes libros Ecclesiae Graecae multitudine et mole insignes, quorum nonnulli etiam Viennae in Ecclesia parochiali ad S. Barbaram cerni possunt; habent etiam multos libros Catecheticos, Asceticos, Concionatorios tam veteres, quam recentiores, Polemicos, Exegeticos, nec non Theologiam tam Moralem, quam Dogmaticam systematice concinnatam, Rhetoricam, Logicam, Jus naturae, Jus criminale, Jus Canonicum et Civile, ac ipsum corpus Juris Canonici cum Scholiis, libros oeconomicos etc. etc. Imo nec Poeticis destituuntur, atque Psalmos ipsos Davidis carmine interpretatos habent. Id quoque noto, eximium opus Simeonis Thessalonicensis Graeca linguâ elucubratum, huc dum in sola Valachica linguâ reperiri traductum. Alia etiam opera Graeca partim recentiorum auctorum, partim veterum Patrum habent Valachi in suam linguam conversa, ac typis edita. Poetica etiam opuscula ex Italica linguâ translata apud Valachos visuntur.
